

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-4-12>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА У КОНТЕКСТІ ВИМОГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О. В. ХИТРА

кандидатка економічних наук, доцентка;

В. А. МОРОЗ

здобувачка ступеня доктора філософії;

А. В. КОРНІЙЧУК

здобувачка освітнього ступеня бакалавра,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Анотація. Метою дослідження є обґрунтування логіки трансформації механізмів організації зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до вимог європейської інтеграції та з урахуванням обмежень, пов'язаних з воєнним станом. У ході дослідження використані такі **методи**: абстрактно-логічний, порівняльного аналізу та групування, аналізу й синтезу, індукції та дедукції. **Результати дослідження.** Виконаний аналіз показників ЗЕД підтвердив наявність кореляції між воєнними діями на території країни, рівнем реалізації її експортного потенціалу та динамікою імпорту. Проаналізовані функції різних суб'єктів регулювання ЗЕД, спрямовані на збереження й подальший розвиток зовнішньоекономічного потенціалу. Окреслені напрями подальшої трансформації механізмів організації ЗЕД в особливий період в Україні. **Практична значущість результатів дослідження.** Використання наданих пропозицій дозволить досягти упорядкованості системи ЗЕД після проходження точки біфуркації, викликаній повномасштабним вторгненням росії, та сприятиме вибору найбільш адекватного атрактора еволюції – проголошеного курсу на інтенсифікацію євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: воєнний стан, експорт, європейська інтеграція, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна політика, механізм регулювання ЗЕД, митна політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. В умовах глобалізації дедалі більш важливою для кожної країни стає зовнішньоекономічна складова її економічної політики. Однак вихід на зовнішні ринки пов'язаний не лише з новими можливостями, але й з багатьма явними і прихованими загрозами, які можуть поставити під сумнів отримання очікуваних результатів. Це означає, що рішення підприємств стосовно ЗЕД мають бути досить виваженими, на рівні держави має бути створений дієвий механізм регулювання ЗЕД, а на міждержавному рівні слід впроваджувати сучасні інструменти координації зовнішньоекономічної політики. Особливих підходів до організації ЗЕД наразі потребує економіка України, яка функціонує в умовах воєнного стану, що призвело до турбулентності, наростання кризових явищ, але водночас вона рішуче орієнтована на приєднання до економічної системи ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми зовнішньоекономічної діяльності перебувають у центрі уваги багатьох науковців. Такі дослідники, як Г. П. Гончар [1], Л. І. Долгова і В.В. Іваненко [2], С. В. Іщенко, К. А. Пряхіна і О. С. Капінос [3], Е. О. Ковтун [4],

здійснюють пошук інноваційних підходів до розбудови механізму управління ЗЕД, працюють над перманентним удосконаленням системи інформаційного забезпечення ЗЕД, обґрунтовують дієві методи управління ризиками ЗЕД тощо. Питання, пов'язані з регулюванням зовнішньоекономічної діяльності, висвітлюються у працях таких вчених, як Д. А. Міщенко і Л. О. Міщенко [5], І. О. Платонова [6], О. Ю. Акименко [7], О. П. Борисенко [8], О. В. В'юник і Б. О. Вавінський [9] та ін. Зміни, які сталися у сфері ЗЕД під час воєнного стану, проаналізували такі дослідники, як М. Е. Матвеев, В. В. Лебедченко, Г. Г. Гайдай [10], А. М. Шугалій [11], С. В. Скрипник, О. С. Процевят, О. В. Воронова [12], М. В. Плекан і В. П. Мартинюк [13], В. М. Мирончук, М. Е. Матвеев, Н. Є. Голомша [14], М. В. Тимоць, Г. І. Стахів [15], І. М. Тофан [16], Ю. Деркач [17] та ін.

Разом з тим, поглиблення кризи в умовах війни потребує подальшого пошуку нових підходів до організації ЗЕД, які б дозволили Україні підтримувати свій зовнішньоекономічний потенціал, розвивати експортну діяльність та контролювати імпорт, встановлювати взаємовигідні зв'язки з зарубіжними партнерами, враховуючи проголошений курс на європейську інтеграцію.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування логіки трансформації механізмів організації зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до вимог європейської інтеграції та з урахуванням обмежень, пов'язаних з воєнним станом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року негативно вплинуло на розвиток економіки в цілому і зовнішньоекономічної діяльності зокрема. З огляду на те, що війна триває вже понад півтора року, експерти намагаються спрогнозувати подальший розвиток подій, оцінити імовірні загрози і потенційні втрати, а також розробити механізми запобігання ризикам у зовнішньоекономічній сфері.

Перш за все, аналізується “девальваційний ефект від збройного конфлікту”, спричинений руйнуванням інфраструктури, зниженням обсягів експорту, прямих іноземних інвестицій, відтоком капіталу, розривом торговельно-економічних зв'язків, що в підсумку призводить до дефіциту на ринку валюти.

У більшості проаналізованих випадків збройні конфлікти обумовили зниження показників експорту, що пов'язано з руйнуванням експортних потужностей, транскордонним обмеженням переміщення товарів, торговельною блокадою, а також з уведеними санкціями. Крім того, існує кореляція між збройним протистоянням і динамікою обсягів імпортованих поставок. Девальвація національної валюти призводить до інфляційного стрибка, передусім товарів іноземного походження. Скорочення імпорту зазвичай зумовлено зубожінням населення і, відповідно, зниженням купівельної спроможності, падінням споживчого попиту на товари й послуги. Вїзд за кордон представників середнього класу і заможних верств населення (як головного споживача імпортованої продукції) також обумовлює зниження попиту на імпортовані товари [18].

Кореляція між збройним протистоянням та показниками зовнішньоекономічної діяльності,

зокрема, динамікою обсягів експорту та імпорту, власне, підтверджується статистичними даними (табл. 1).

Окремо слід зазначити, що за 8 місяців 2023 року експорт товарів становив 24474,9 млн дол. США (темп змін відносно аналогічного періоду 2022 року 84,7%), а імпорт – 41141,7 млн дол. США (темп зростання відносно аналогічного періоду 2022 року 119,6%) [19]. Отже, якщо у 2022 р. відбулося зниження показників як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком (при цьому дефіцит зовнішньоторгового балансу зріс у 2,3 рази), то за січень–серпень 2023 року надалі спостерігаємо тенденцію відставання за обсягами експорту, однак обсяги імпорту майже на 20% перевершили рівень аналогічного періоду в 2022 році. Досить суттєво скоротилися у 2022 році й обсяги експорту та імпорту послуг: на 28% і 62% відповідно порівняно з 2021 роком. Втім, сальдо у зовнішній торгівлі послугами залишається позитивним і демонструє тенденцію до зростання.

Як відомо, переважання імпорту над експортом збільшує відкритість економіки країни, а також бюджетні витрати; все це веде до погіршення зовнішньоторговельного балансу та зростання імпортової залежності [2, с. 2015]. Особливо небезпечним це може стати в умовах воєнного стану, коли ступінь відкритості економіки безпосередньо корелює з рівнем безпеки. Крім того, переважання імпортованої продукції на національному ринку обумовлює зниження інформаційного статусу вітчизняних товарів, що, відповідно, гальмуватиме процес експортної експансії, запустити який важливо після перемоги України. Отже, уряду слід звернути увагу на ризики “постконфліктного торговельного дисбалансу”, коли імпорт демонструє зростання, а експорт – падіння [18].

Суттєві зміни відбуваються також у географічній структурі зовнішньої торгівлі. Так, до війни частка торгівлі України з росією мала досить високе значення (за 2021 рік Україна експортувала до росії товарів на 3,4 млрд дол. США, а імпортувала – на 6,1 млрд дол. США). Натомість у 2022 р. 63% експорту вже припадає на країни ЄС (зокрема,

Таблиця 1

Показники експортно-імпортової діяльності в Україні за 2020–2022 рр.

Показники*	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Темпи змін, %		
				2021 /2020	2022 /2021	2022 /2020
Експорт товарів, млн дол. США	49191,8	68072,3	44135,6	138,4	64,8	89,7
Імпорт товарів, млн дол. США	54336,1	72843,1	55295,7	134,1	75,9	101,8
Сальдо, млн дол. США	-5144,3	-4770,8	-11160,1			
Експорт послуг, млн дол. США	11521,2	12785,6	9166,0	111,0	71,7	79,6
Імпорт послуг, млн дол. США	5712,5	7976,5	3015,1	139,6	37,8	52,8
Сальдо, млн дол. США	5808,7	4809,1	6150,9	82,8	127,9	105,9

* – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: таблиця складена авторами на основі статистичних даних [19]

до Польщі, Румунії, Угорщини, Німеччини, Італії, Іспанії). В імпорті у 2022 році також відбулися зміни: збільшився імпорт з Болгарії, Індії, Румунії та Польщі, проте зменшилися поставки з Китаю, Німеччини, США, Угорщини та Італії. За деякими розрахунками, у торгівлі з країнами ЄС імпорт скоротився лише на 8%, з країнами СНД – на 37%, а з іншими країнами світу – на 22% [11, с. 69–70].

Також спостерігається зміна міжнародних маршрутів переміщення вантажів і застосовуваних видів транспорту. Дослідники стверджують, що основний напрямок змінився кардинально: з країн СНД (-57,46%) на країни ЄС (+20,51%); змінилися й основні види транспорту – з морських пунктів пропуску (-71,43%) на пункти пропуску для автомобільного і залізничного сполучення [11, с. 71].

Не менш важливе значення мають показники залучення іноземних інвестицій (табл. 2). Як бачимо, стрімке падіння обсягів інвестицій зафіксоване у 2020 році, і хоча у 2021 році ситуація вирівнялась, введення воєнного стану обумовило ще більше зниження цього показника у 2022 році. У 2021 році чистий приплив за операціями round tripping дорівнював 1623 млн дол. США, що становило 68,5% припливу прямих іноземних інвестицій до України. Однак у 2022 році обсяги round tripping оцінено вже у -615 млн дол. США.

Ключовими чинниками, які знижують інвестиційну привабливість країни і спричиняють відтік коштів за кордон, є: воєнні дії на території України, високий рівень інфляції, нестабільність фінансової та податкової системи. Серед деяких позитивних зрушень, які підвищують інвестиційні можливості, є надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування мит і квот на український експорт [15].

Отже, введення 24 лютого 2022 року воєнного стану на території України обумовило необхідність трансформацій у механізмах організації ЗЕД (рис. 1). В умовах цього специфічного правового режиму не всі ринкові інструменти є доцільними

і ефективними, а тому їх варто урівноважувати адміністративними важелями управління, однак з перспективою їх оперативного перегляду з огляду на зміни у поточній ситуації та необхідність подальшої активізації підприємницької діяльності, щоб мати можливість швидко відновити зовнішньоекономічний потенціал і розвивати експортні потужності.

Зрештою, постає питання про ефективність управління системою ЗЕД, що перебуває у нерівноважному стані, в якому параметри системи і характер зв'язків між ними змінюються стохастично (іншими словами, система перебуває у “точці біфуркації”, що, з одного боку, асоціюється з проявами хаосу, флуктуаційними коливаннями, нестійкістю, а з іншого – система стає досить сприйнятливою щодо якісних змін, інновацій). Відтак, управління ЗЕД у цей момент має на меті внесення змін до різних елементів системи до тих пір, поки її стан не відповідатиме оптимальному, всі інтереси (мікро-, макро-, мегарівневі) не стануть гармонізованими, а конкретні дії контрагентів – синхронізованими у просторі й часі. Саме тоді можна стверджувати, що система обрала власний вектор розвитку (“атрактор”) і впевнено рухається в його руслі завдяки поєднанню організаційних інструментів (зовнішній вплив, регулювання ЗЕД) та самоорганізаційних механізмів (що формуються на основі актуалізації закладених в системі внутрішніх можливостей – зовнішньоекономічного потенціалу окремих суб'єктів ЗЕД, їх комерційних інтересів та змісту укладених зовнішньоекономічних контрактів).

Ефективне функціонування системи ЗЕД сьогодні неможливе без створення механізмів моніторингу ситуації та адаптації до нових умов, що потребує впровадження інноваційних способів управління зовнішньоекономічною політикою (рис. 2). Зовнішньоекономічна політика країни передусім повинна захищати інтереси своїх громадян, забезпечувати ефективність функціонування валютного ринку, сприяти формуванню

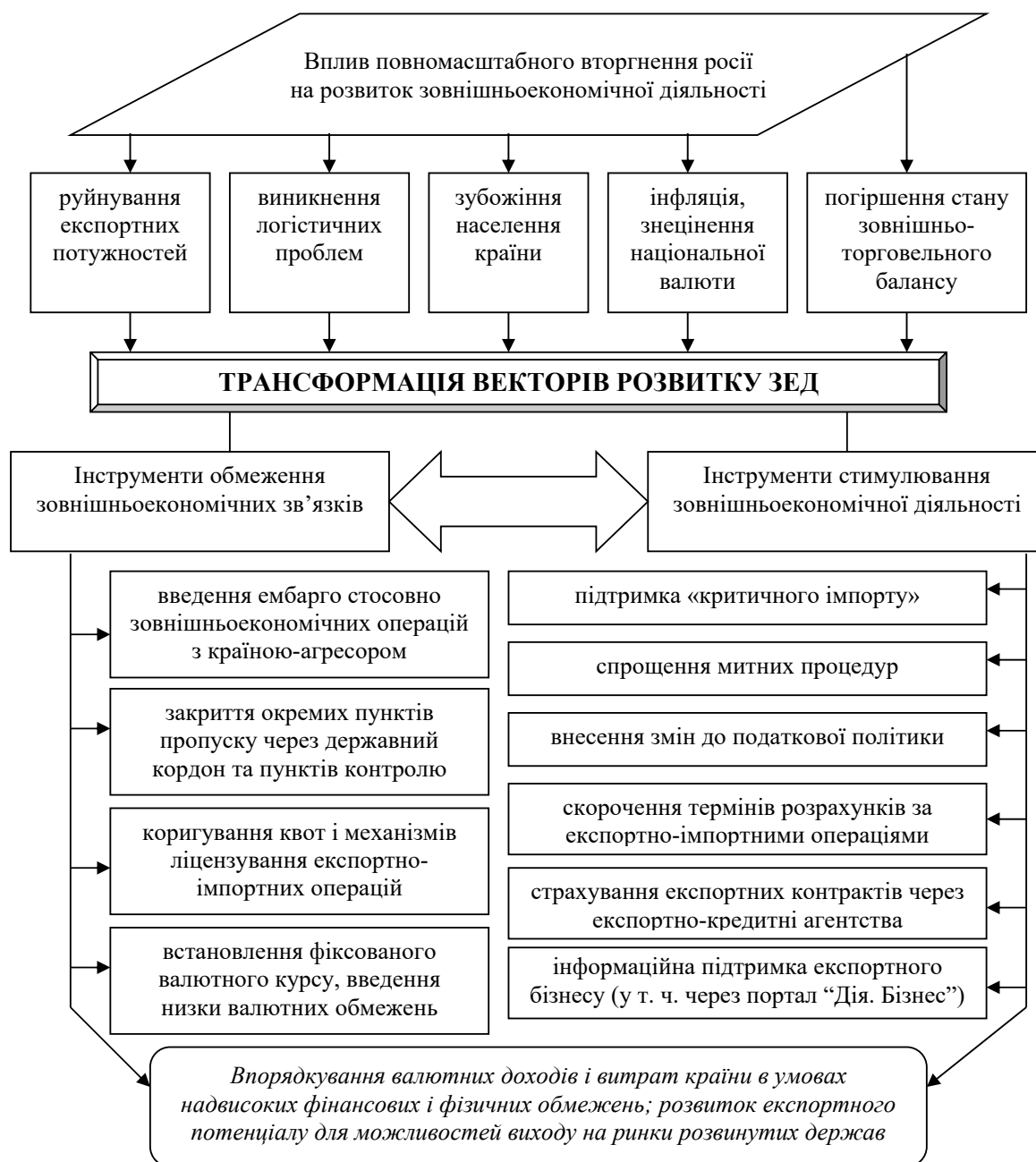
Таблиця 2

Показники надходження прямих іноземних інвестицій в Україну за 2018–2022 рр.

Показники*	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Прямі інвестиції в Україну (крім реінвестування доходів), млн дол. США	2135	2767	452	2371	230
Round tripping, млн дол. США	419	956	230	1623	-615
1. Інструменти участі в капіталі, крім реінвестування доходів, млн дол. США	1472	1659	760	1186	461
Round tripping, млн дол. США	300	614	183	301	80
2. Боргові інструменти, млн дол. США	663	1108	-308	1185	-231
з них: кредити прямого інвестора	254	1113	6	1144	-439
Round tripping, млн дол. США	119	342	47	1322	-695

* – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Джерело: таблиця складена авторами на основі статистичних даних [20]

Рис. 1. Логіка трансформації векторів розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану в Україні

Джерело: авторська розробка

базису у вигляді законодавчих нормативних актів і розвитку підприємницької та інвестиційної діяльності національних суб'єктів господарювання [21, с. 54]. Отже, провідними атракторами для впорядкування розбалансованої під впливом війни системи стають орієнтири національної безпеки та вимоги щодо вступу України до ЄС.

Зовнішньоекономічна політика реалізується на основі оптимального для певної країни поєднання елементів протекціонізму та вільної торгівлі. В умовах воєнного стану у цій політиці мають втілитись принципи лібералізації відносин з країнами-партнерами та посилення протекці-

оністських заходів щодо країни-агресора; також важливо враховувати геополітичні і гео економічні тенденції зміни принципів існування системи міжнародної безпеки [22, с. 58].

За нашим переконанням, в особливий період в Україні простежується активізація регуляторних функцій різних суб'єктів ЗЕД у контексті їх участі у виведенні цієї системи з кризового стану. Так, визначальним залишається загальнодержавний (макро-) рівень, на якому парламент та уряд країни ухвалюють і втілюють у життя основні положення зовнішньоекономічної політики з урахуванням вимог євроінтеграційного курсу.

Ці положення, у свою чергу, стають основою для прийняття рішень на мезорівні, де функціонують галузеві й регіональні об'єднання, покликані, зокрема, розвивати експортний потенціал відповідної галузі чи регіону, враховуючи їх ресурсну базу, можливості імпортозаміщення, впровадження новітніх технологій, а також перспективи налагодження транскордонної співпраці. На мікрорівні діють окремі суб'єкти господарювання, які планують зовнішньоекономічні операції та коригують свої механізми управління ЗЕД виходячи з базових засад державної, регіональної та галузевої політики і керуючись власними комерційними інтересами для налагоджування бізнес-комунікацій з новими зарубіжними партнерами. Зрештою, в умовах воєнного стану зростає роль мета- і мегарівнів, на яких втілюються принципи регіональної інтеграції та глобалізації

у питаннях координації зовнішньоекономічної політики держав.

Організація ЗЕД в умовах воєнного стану має певну специфіку передусім з огляду на обмеженість фінансових і фізичних можливостей держави. Це зумовлює потребу в пошуках шляхів раціонального поєднання інструментів стимулювання і стримування міжнародної торговельної активності задля впорядкування доходів і витрат. Державне регулювання ЗЕД орієнтоване, з одного боку, на підтримку "критичного" імпорту, а з іншого – на заохочення експорту продукції для наповнення бюджету фінансовими ресурсами [12].

Важливу роль відіграє цілісний механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності як сукупність економічних форм, методів та інструментів, за допомогою яких забезпечується стимулювання, координація та

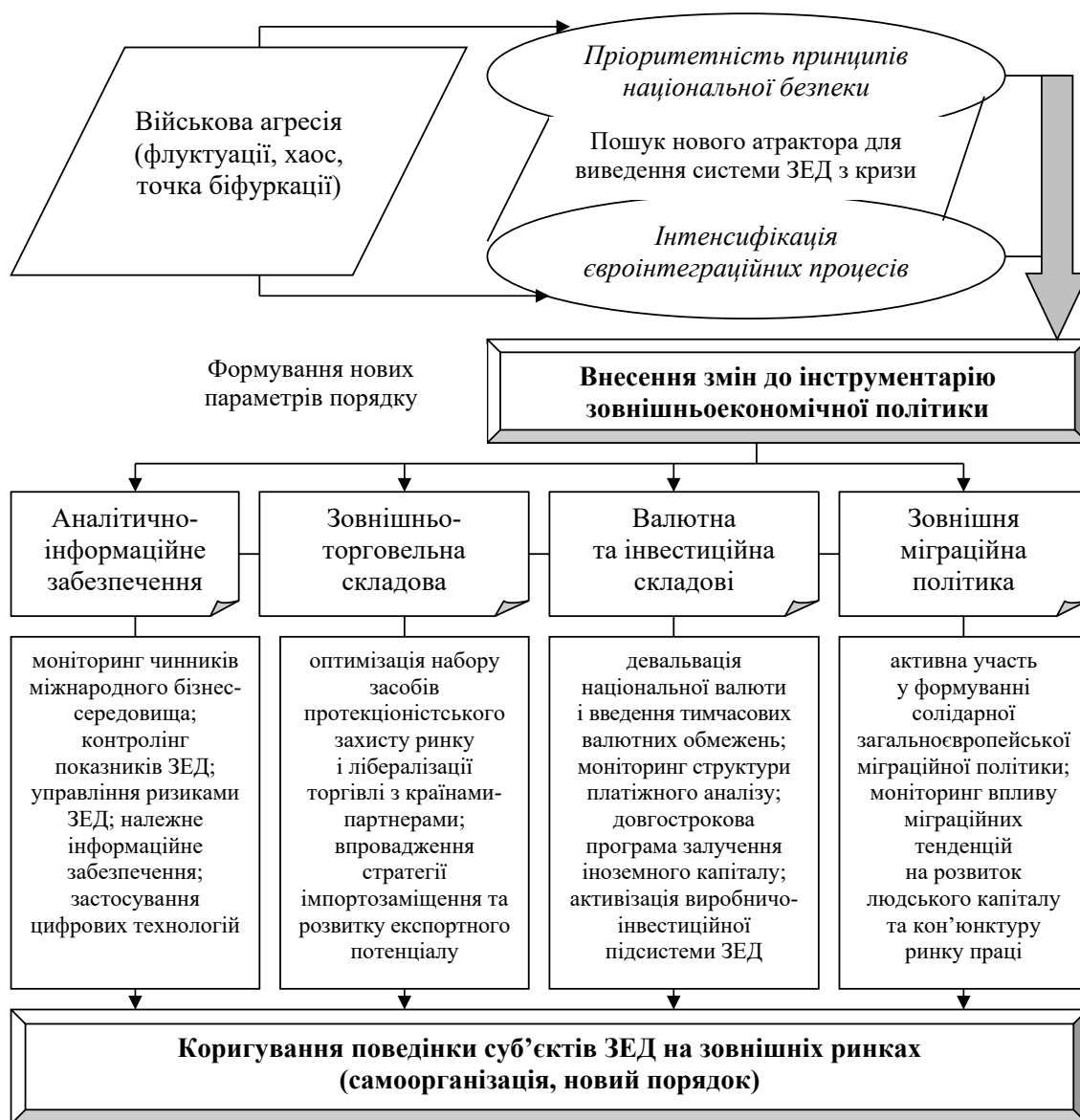

Рис. 2. Основні напрями змін у зовнішньоекономічній політиці в особливий період в Україні

Джерело: авторська розробка

регламентування діяльності суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків [6, с. 129]. Організаційно-економічний механізм має бути гнучким, адаптивним, здатним до оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища; і ці його ознаки стали надзвичайно затребуваними в умовах воєнного стану.

Надзвичайно важливу роль в особливий період відіграє контролінг зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає встановлення параметрів, вимірювання фактично досягнутих результатів, оцінювання відхилень, їх ранжирування та внесення коректив до планів у тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від заданих параметрів [3, с. 20].

Також нового змісту набуває інформаційне забезпечення ЗЕД – створення інформаційних умов для належного функціонування механізму організації зовнішньоекономічної діяльності у вигляді надання необхідної інформації для розробки та прийняття управлінських рішень в інтересах визначення та продуктивного досягнення зовнішньоекономічних стратегій [23, с. 249]. В умовах воєнного стану ЗЕД здійснюється в особливому інформаційному полі, коли інформація часто перестає бути релевантною, певна її частина може носити конфіденційний характер, до того ж, в інформаційних системах інколи може з'являтися дезінформація. Також не слід ігнорувати кібератаки, покликани вивести з ладу інформаційні системи, що застосовуються в процесі зовнішньоекономічної діяльності. Загалом, під час війни суттєво збільшилась кількість і характер ризиків ЗЕД, під якими розуміють можливість позитивних та негативних відхилень від прогнозованого бажаного результату прийнятих рішень, пов'язаних з інтеграцією вітчизняного підприємства у світову економіку та здійсненням зовнішньоекономічних угод [1, с. 33].

Значна увага у вітчизняному законодавстві приділена регулюванню торгівлі (передусім шляхом введення ембарго) з державою-агресором та /або державою-окупантом. Під час воєнного стану були прийняті Постанова КМУ “Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації” від 9 квітня 2022 р. № 426 [24], а також Постанова КМУ “Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації” від 27 вересня 2022 р. № 1076 [25]. Також були прийняті Розпорядження КМУ “Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю” від 26 лютого 2022 р. № 188-р [26] і Наказ Міністерства інфраструктури України “Про закриття морських портів” від 28 квітня 2022 р. № 256 [27].

Регулювання критичного імпорту в умовах війни необхідне для того, щоб підтримувати виробництво як продукції для внутрішнього ринку,

так і тієї, що призначена для експорту [11, с. 72]. Отож, була прийнята Постанова КМУ “Про перелік товарів критичного імпорту” від 24.02.2022 р. № 153 [28]. Крім того, з метою забезпечення безпеки і стабільності на ринках були внесені зміни до обсягів квот товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню, а також переліку товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню [29].

Ухвалений урядом економіко-правовий блок регулювання ЗЕД в першу чергу стосується митної, податкової політики та відтермінування звітності, що полегшує умови ведення бізнесу і знижує транзакційні видатки [10, с. 243].

Завдання досягнення балансу між розвитком міждержавної торгівлі і підтримкою вітчизняного бізнесу потребує внесення змін до митного законодавства. У цьому контексті слід згадати Постанову КМУ від 09.03.2022 р., № 236 “Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану” [30], якою надана можливість декларувати імпорتنі товари шляхом подання тимчасової митної декларації або заповненої форми декларації без пред'явлення товарів митниці.

Також з 5 квітня 2022 року Національний банк України суттєво скоротив термін розрахунків за експортно-імпортними операціями: з 365 днів до 90 днів (згодом було збільшено до 180 днів). Мета такого заходу – забезпечення стабільності системи для запобігання виведенню капіталу за кордон та недопущення виникнення макроекономічного дисбалансу [10, с. 242; 12–14].

Суб'єкти ЗЕД мають усвідомлювати, що на етапі відновлення економіки, який неминує настане після закінчення війни, вони отримають можливість вийти на нові ринки, що належать прогресивним європейським державам [12]. Тому необхідно активно працювати над привабливістю українських товарів для зарубіжних покупців, розвивати нові ринки збуту, покращувати інфраструктуру та логістику [11, с. 69].

Зокрема, доцільним є створення системи аналізу даних з використанням програмного забезпечення у сфері штучного інтелекту за прикладом платформи Government Technology (GovTech), яка може автоматично аналізувати статистичну інформацію та надавати рекомендації для прийняття рішення, а також розробка інтерактивної карти для бізнесу щодо логістичних шляхів, які можна використовувати для експорту й імпорту товарів [11, с. 73].

Прогресивним досвідом цифровізації у питаннях організації ЗЕД є те, що Офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив міжнародну версію Єдиного експортного веб-порталу на платформі “Дія. Бізнес”. Його метою є промоція українських пріоритетних секторів, вітчизняних

та міжнародних заходів, які організуються на території України, а також допомога у налагодженні співпраці між українськими компаніями та потенційними закордонними партнерами. Англomовна версія веб-порталу передбачає такі функції: аналітична інформація щодо фокусних для експорту секторів України; календар запланованих бізнес-подій; актуальні новини щодо розвитку ЗЕД; доступ до Каталогу українських експортерів – верифікованої бази контактів українських компаній, які бажають знайти партнерів за кордоном; кейси – історії успіху підприємств, які успішно вийшли на міжнародні ринки [31].

В особливий період детально обґрунтованими мають бути заходи валютної політики. Центральні банки різних країн в умовах війни використовували переважно адміністративні заходи, такі як девальвація національної валюти та валютні обмеження. НБУ також у перші дні війни вдався до встановлення режиму фіксованого валютного курсу, а також заборони обмежень на проведення валютних операцій, валютних інтервенцій з продажу валюти. Втім, тривале дотримання режиму фіксованого валютного курсу створює певні дисбаланси на валютному ринку та виснажує золотовалютні резерви.

Реалізація зазначених заходів сприяла курсовій стабілізації, що дозволило НБУ поступово послабити валютні обмеження. Інфляція за підсумками восьми місяців 2023 року сповільнилася з 26,6% до 8,6%; міжнародні резерви України перебувають на досить високому рівні (станом на 01.09.2023 р. – більше 40 млрд дол. США); упродовж 2023 року ситуація на валютному ринку залишалася стійкою. З огляду на це, НБУ з 3 жовтня 2023 року перейшов до режиму керованої гнучкості обмінного курсу [32], що посилить стійкість української економіки і валютного ринку та зменшуватиме ризики накопичення валютних дисбалансів. Поступове покращення структури платіжного балансу за рахунок зростання експортної складової забезпечить збільшення пропозиції іноземної валюти на ринку та створить умови для повернення до режиму плаваючого валютного курсу і валютної лібералізації [17, с. 25].

Згідно з чинним законодавством, для стимулювання експорту товарів (робіт, послуг) українського походження Кабінет Міністрів України утворює експортно-кредитне агентство (ЕКА), що здійснює страхування, перестрахування, надає гарантії за договорами, які забезпечують розвиток експорту [33].

Законопроект № 9015 від 14 лютого 2023 р. “Про внесення змін до Закону України “Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності” щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків” [34] пропонує збільшити можливості ЕКА, дозволивши здійснювати

страхування та перестрахування прямих інвестицій, зокрема страхування інвестицій в Україні від ризиків, які можуть бути викликані збройною агресією, бойовими діями та/або тероризмом. Також пропонується розширити перелік джерел фінансування ЕКА: не лише кошти, надані міжнародними організаціями, а й іноземними фінансовими організаціями, урядами іноземних держав, іноземними банками.

Прогресивним у розвитку експорту України став Регламент (ЄС) 2022/870 Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р. (який набув чинності 4 червня 2022 року) про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, які застосовуються до українських товарів згідно з Угодою про асоціацію України з ЄС [35]. Метою Регламенту є поглиблення торговельних відносин з ЄС, максимальне полегшення умов здійснення експорту української продукції в умовах війни та продовження експорту до інших країн світу, зокрема відповідно до умов продовольчої програми ООН. Так, тимчасово призупиняються: мито для промислової продукції; система вхідних цін на овочі та фрукти; тарифні квоти для продукції сільського господарства; антидемпінгові мита на імпорту товарів, які походять з України; глобальні захисні заходи, які спрямовувались проти експорту товарів з України.

6 жовтня 2022 року Верховна Рада України звернулася до Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу з проханням продовжити термін дії пільгового режиму на період до завершення переговорів щодо членства України у Європейському Союзі [36]. У підсумку, в травні 2023 року Рада ЄС ухвалила постанову, яка поновлює призупинення всіх мит, квот і заходів торгового захисту на український експорт до ЄС до червня 2024 року.

Також новим вектором взаємодії України з ЄС стала міграційна політика, в якій Україна вимушено виконує роль експортера робочої сили. Європейські країни можуть використати українську кризу біженців у своїх інтересах, мотивуючи це фактом перевиконання своєї міграційної квоти. Мігранти створюють додаткові виклики для державних фінансів у короткостроковій перспективі, але коли вони стануть активними учасниками ринку праці, для приймаючих країн вплив на бюджет найімовірніше буде позитивним [37, с. 196]. Загалом, реакція країн ЄС на потік українських біженців підкреслює доцільність формування солідарної загальноєвропейської міграційної політики [38, с. 93].

Сьогодні є потреба проаналізувати кореляцію між показниками міграції та обсягами експорту й імпорту в країні. Відомо, що відкритість внутрішніх ринків є чинником створення конкурентних робочих місць всередині країни, а відтак –

зменшення стимулів до еміграції. Зважаючи на взаємозв'язок експорту та імпорту, обидві складові практично в однаковому ступені сприяють створенню кращих робочих місць: розширення торговельних відносин підвищує зайнятість і сприяє зростанню заробітних плат; зрештою, підвищення зайнятості в країні означає зростання купівельної спроможності населення, а тому супроводжує нарощування імпорту. Отже, стійке покращення ситуації із зайнятістю стимулює внутрішній попит, а з ним і імпорт, що підвищує добробут населення і розширює ресурсну базу національної економіки.

Немає сумнівів, що Україна невдовзі стане членом ЄС та увійде у європейський ринок праці. Однак значні втрати людського капіталу внаслідок вимушеної еміграції ускладнюють досягнення цієї мети. Тож для України залишається вкрай актуальним завдання нарощування продуктивності праці, що, у свою чергу, забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної заробітної плати і зменшуватиме еміграційні стимули [38, с. 118–119]. Поряд із завданням повернення біженців значні зусилля слід докладати, щоб повернення відбувалося в оновлені сектори економіки. Зрозуміло, що покращення життя в країні може знизити темпи експорту людських ресурсів навіть за збереження значних відмінностей у рівнях оплати праці із закордонними. Певною компенсацією розривів у заробітних платах може виступати т. зв. циркулярна міграція, яка стала доступною для українців, зважаючи на можливості безвізових відвідин країн ЄС [38, с. 132].

Необхідною умовою розвитку економіки у поствоєнний період є створення “проєвропейського” інвестиційного клімату. Поряд з затвердженими ЄС “безвізами” інтеграційна підтримка України реалізується через транспортні коридори. Так, у червні 2022 р. під час саміту Глав держав і урядів “Ініціативи трьох морів” (“Тримор'я”), до якої входять 12 країн ЄС, було ухвалене рішення щодо участі України в усіх проєктах об'єднання на правах країни-партнерки. Також Європейська комісія приєднала українські логістичні маршрути до шляхів Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T), що створює сприятливі умови для розвитку транспортної інфраструктури України [38, с. 148].

Можливості співпраці України з ЄС у питанні залучення інвестицій полягають в отриманні доступу до програм фінансової підтримки ЄС. Зокрема, 2 лютого 2023 року Україна підписала угоду з Європейським Союзом про запуск програми “Єдиний ринок” [39] з бюджетом 4,2 млрд. євро, яка розрахована на 2021–2027 рр. У межах програми планується надання 1500 грантів українському малому та середньому бізнесу з метою налагодження бізнесових зв'язків з партне-

рами з ЄС. Також 430 грантів отримають молоді українські підприємці, які хочуть вивчати досвід ведення бізнесу в ЄС.

У світлі зростаючого інтересу до України як потенційної інвестиційної локації, бізнес-спільноти з усього світу об'єдналися і створили ініціативу Ukraine Business Compact. В її рамках міжнародним компаніям надається платформа для виявлення підтримки прагнення України до модернізації, побудови стійкої та гнучкої економіки, а також виходу з конфлікту як сильної і процвітаючої держави. Прихильниками Ukraine Business Compact стали відомі гіганти, такі як Google, Mastercard, Vodafone, які долучилися до інших видатних компаній, зокрема Cisco, Oracle, Rolls Royce, Babcock, Philips, Jacobs, EDP, Alstom. Річний дохід цих компаній становить майже 2 трлн дол. США, а ринкова капіталізація перевищує 5,2 трлн дол. США [40].

Одним з ключових завдань цієї коаліції є створення ефективного інструмента для страхування воєнних ризиків; з цією метою була укладена спільна угода з ЄС, Норвегією, Швейцарією та Європейським банком реконструкції та розвитку. Крім того, Міністерство економіки України разом з Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій (MIGA) ще у вересні 2022 року задекларувало майбутню співпрацю для поліпшення інвестиційного клімату. Було домовлено про запуск механізму страхування інвестицій під час бойових дій (у MIGA наявний такий інструмент, як Political Risk Insurance, а в його межах – War Risk Insurance). MIGA підтримує інвестиції в інфраструктуру, енергетику, телекомунікації та виробництво. У 2023 році загальний страховий портфель компанії перевищив 24 млрд дол. США [16, с. 49].

Також варто відзначити запуск Ukrainian Investment Platform, яка стала ініціативою G7, Європейського Союзу та його фінансових інституцій з метою підтримки інвестицій та розвитку України. Запущена 15 червня 2023 року, Business Bridge Ukraine відкривається для широкого кола компаній та партнерів, зацікавлених у співпраці з Україною. І це не тільки платформа для знаходження нових партнерів та можливостей, але й інструмент для підтримки довгострокових зусиль з відновлення України. Це створює форум для взаємодії та обміну досвідом між партнерами в Україні, надає можливість створювати мережу контактів та залучати ресурси для зміцнення бізнесу [40].

Вочевидь, для особливого періоду в Україні має бути вироблена спеціальна стратегія розвитку ЗЕД – цілісна система заходів щодо довгострокових дій суб'єкта (як на рівні національної економіки, регіональних зовнішньоекономічних комплексів, так і окремих підприємств), спрямована на

підтримку сталого функціонування, відродження втраченого зовнішньоекономічного потенціалу, відмову від зовнішньоекономічних зв'язків з партнерами, репутація яких заплямована через неоднозначне ставлення до дій країни-агресора, перегляд вимог щодо обсягів і структури імпорту, залучення іноземних інвестицій для реалізації найбільш актуальних для економіки країни бізнес-проектів, а також забезпечення поступового зміцнення позицій експортерів на зовнішніх ринках завдяки високій конкурентоспроможності продукції, що у підсумку приведе до зростання національного доходу і підвищення рівня життя населення держави.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Повномасштабне вторгнення росії викликало своєрідну точку біфуркації у процесі еволюції системи зовнішньоекономічної діяльності, призвівши до посилення флуктуаційних коливань та наростання ентропії у вигляді руйнування експортної бази, нестабільності національної валюти, відтоку інвестицій, загального падіння рівня життя населення. Водночас, біфуркаційне потря-

сіння дозволило змінити якісні характеристики системи та розкрити нові перспективи її розвитку. Провідними атракторами перетворень визнано пріоритетність національної безпеки та неухильне дотримання євроінтеграційного курсу. У цьому контексті мають бути оновлені основні складові зовнішньоекономічної політики: зовнішньоторговельна, валютна, інвестиційна, міграційна. Досягнення точки оптимуму в зовнішньоторговому балансі (співвідношення “експорт – імпорт”), удосконалення валютного регулювання ЗЕД (зокрема, перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, повернення до інфляційного таргетування), створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій (у т. ч. завдяки ефективному страхуванню від воєнних ризиків), удосконалення міграційної політики (спрямованої на примноження людського і соціального капіталу) – це ті основні напрями змін у механізмі організації ЗЕД, які сприятимуть відновленню національної економіки.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у доцільності розробки загального механізму регулювання ЗЕД в особливий період в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар Г. П. Ризики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 12. С. 32–36. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/5.pdf (дата звернення: 14.10.2023).
2. Долгова Л. І., Іваненко В. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємницьких структур в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Траєкторія науки*. 2021. С. 2007–2016. URL: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/75745> (дата звернення: 14.10.2023).
3. Іщенко С. В., Пряхіна К. А., Капінос О. С. Особливості організації інформаційної підтримки при прийнятті управлінських рішень в сфері ЗЕД. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2015. Вип. 3 (92). Ч. 2. С. 16–21.
4. Ковтун Е. О. Формування ефективного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”*. 2020. № 6. С. 285–290.
5. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1965> (дата звернення: 25.10.2023).
6. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання ЗЕД. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 125–129.
7. Акименко О. Ю. Формування механізму сучасного регулювання зовнішньоекономічної діяльності як важливої передумови розвитку експортно орієнтованого виробництва. *Науковий вісник УжНУ. Серія “Міжнародні економічні відносини та світове господарство”*. 2019. Вип. 24 (1). С. 5–9.
8. Борисенко О. П. Синергія у контексті системного підходу до проблем державної регуляторної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_9_4 (дата звернення: 25.10.2023).
9. В'юник О. В., Вавінський Б. О. Напрями вдосконалення механізму регулювання ЗЕД в умовах інноваційних змін. *Центральноукраїнський науковий вісник. Серія “Економічні науки”*. 2020. Вип. 5 (38). С. 30–39.
10. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 232–245.
11. Шугалій А. М. Сучасні тенденції і проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету: зб. наук. праць учених та аспірантів Університету Григорія Сковороди в Переяславі*. 2023. Вип. № 56. С. 65–76.
12. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262> (дата звернення: 25.10.2023).
13. Плекан М. В., Мартинюк В. П. Особливості обліку та оподаткування експортно-імпортних операцій в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1932> (дата звернення: 25.10.2023).

14. Мирончук В. М., Матвеев М. Е., Голомша Н. С. Митні процедури забезпечення ЗЕД України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1386> (дата звернення: 25.10.2023).
15. Тимоць М. В., Стахів Г. І. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2155/2084> (дата звернення: 25.10.2023).
16. Тофан І. М. Проблематика залучення інвестицій та їх податкового супроводу в Україні. *Український економічний часопис*. 2023. Вип. 1. С. 48–51.
17. Деркач Ю. Використання інструментів валютного регулювання в умовах воєнного стану. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 21–25.
18. Баронін А. Як військові конфлікти впливають на економіку: матеріали OpenMind (30.06.2017). URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-уак-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku> (дата звернення: 25.10.2023).
19. Зовнішня торгівля товарами і послугами: сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2023).
20. Статистика зовнішнього сектора: сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-external> (дата звернення: 25.10.2023).
21. Орлов І. В., Ксендзук В. В. Складові зовнішньоекономічної політики України: перспективні вектори розвитку в сфері державного управління. *Економічний вісник*. 2020. № 4. С. 51–60.
22. Шамборовський Г. О. Концептуальні підходи до управління зовнішньоекономічною політикою в Україні. *Економічний простір*. 2016. № 111. С. 50–60.
23. Мозгова Г. В., Свіржевська А. І. Формування інформаційної системи менеджменту зовнішньоекономічної діяльності на базі сучасних інформаційних технологій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. Вип. 6. Ч. 5. С. 248–251.
24. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2022 р. № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
25. Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
26. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 188-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
27. Про закриття морських портів: Наказ Міністерства інфраструктури України від 28.04.2022 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
28. Про перелік товарів критичного імпорту: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 153. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp220153?an=1&ed=2022_06_07 (дата звернення: 25.10.2023).
29. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2023 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 р. № 1466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1466-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
30. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова КМУ від 09.03.2022 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2023).
31. Дія. Бізнес. Експортний напрям: офіц. сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/export> (дата звернення: 05.11.2023).
32. НБУ впроваджує керувану гнучкість обмінного курсу, що посилить стійкість валютного ринку та економіки: сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all?page=18&perPage=5> (дата звернення: 05.11.2023).
33. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективного функціонування експортно-кредитного агентства: Закон України від 24.03.2022 р. № 2154-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-20#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
34. Про внесення змін до Закону України "Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності" щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків": законопроект від 14 лютого 2023 р. № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/LI08776A?an=2> (дата звернення: 05.11.2023).
35. Про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, що застосовуються до українських товарів: Регламент (ЄС) Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р. № 2022/870. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870/oj> (дата звернення: 05.11.2023).
36. Про Звернення Верховної Ради України до Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо поглиблення економічної співпраці та продовження дії тимчасових заходів з лібералізації торгівлі: Постанова Верховної Ради України від 06.10.2022 р. № 2636-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2636-IX#Text> (дата звернення: 05.11.2023).
37. Костенко В. О. Міграційна політика України в період воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Юридика, 2023. Т. 1. С. 194–197.

38. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства: інформаційно-аналітична доповідь Центру Разумкова / за ред. Ю. Якименка. Київ, 2023.

39. URC 2023 стимулює єдність бізнесу та безпрецедентну підтримку для зростання України: Офіс реформ КМУ. URL: <https://rdo.in.ua/publications?page=2> (дата звернення: 05.11.2023).

40. Дія. Бізнес. Програма ЄС “Єдиний ринок”: офіц. сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/single-market> (дата звернення: 05.11.2023).

REFERENCES

1. Honchar H. P. (2017) Ryzyky u sferi zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Risks in the sphere of foreign economic activity]. *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 12, pp. 32–36. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/5.pdf (accessed 14 October 2023).

2. Dolgova L. I., Ivanenko V. V. (2021) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemnytskykh struktur v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Foreign Economic Activity of Business Structures in Ukraine: Problems and Prospects of Development]. *Traiektoriia nauky*, pp. 2007–2016. Available at: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/75745> (accessed 14 October 2023).

3. Ishchenko S. V., Pryakhina K. A., Kapynos O. S. (2015) Osoblyvosti orhanizatsii informatsiinoi pidtrymky pry pryiniatti upravlynskykh rishen v sferi ZED [Exceptional features of the organization of information support while making management decisions in the sphere of foreign economic activity]. *Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, vol. 3 (92), no. 2, pp. 16–21

4. Kovtun E. O. (2020) Formuvannia efektyvnoho mekhanizmu upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu pidpriemstva [Formation of an effective mechanism for managing the foreign economic activity of the enterprise]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya “Ekonomichni nauky”*, vol. 6, pp. 285–290

5. Mishchenko D. A., Mishchenko L. O. (2021) Teoretychni osnovy mekhanizmu derzhavnogo rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v Ukraini [Theoretical fundamentals of the mechanism of state regulation of foreign economic activity in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 2. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1965> (accessed 25 October 2023).

6. Platonova I. O. (2020) Teoretychni zasady mekhanizmiv derzhavnogo rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Theoretical fundamentals of mechanisms of state regulation of foreign economic activity]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 13–14, pp. 125–129

7. Akymenko O. Iu. (2019) Formuvannia mekhanizmu suchasnoho rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti yak vazhlyvoi peredumovy rozvytku eksportno oriientovanoho vyrobnytstva [Formation of the mechanism of the modern regulation of foreign economic activity as an important precondition for the development of export-oriented production]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya “Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo”*, vol. 24 (1), pp. 5–9

8. Borysenko O. P. (2012). Synerhiia u konteksti systemnoho pidkhodu do problem derzhavnoi rehuliatornoj polityky u sferi zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Synergy in the context of a systemic approach to the problems of state regulatory policy in the sphere of foreign economic activity]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 9. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_9_4 (accessed 25 October 2023).

9. Viunyk O. V., Vavynskyi B. O. (2020) Napriamy vdoskonalennia mekhanizmu rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh innovatsiinykh zmin [Directions for Improving the Mechanism of Regulation of Foreign Economic Activity in the Conditions of Innovative Changes]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Seriya “Ekonomichni nauky”*, vol. 5(38), pp. 30–39

10. Matveyev M., Lebedchenko V., Haidai H. (2022) Rehuliuвання ZED v umovakh viiny [Regulation of foreign economic activity in war conditions]. *Naukovi perspektyvy*, vol. 5(23), pp. 232–245

11. Shuhalii A. M. (2023) Suchasni tendentsii i problemy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv v umovakh voiennoho stanu [Current trends and problems of foreign economic activities of enterprises in the context of a military state]. *Ekonomichni visnyk universytetu*, vol. 56, pp. 65–76

12. Skrypnyk S. V., Protseviat O. S., Voronova O. V. (2022) Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 38. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262> (accessed 25 October 2023).

13. Plekan M. V., Martyniuk V. P. (2022). Osoblyvosti obliku ta opodatкування eksportno-importnykh operatsii v umovakh viiny [Peculiarities of accounting and taxation of export-import transactions in the conditions of war]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 45. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1932> (accessed 25 October 2023).

14. Myronchuk V. M., Matveyev M. E., Golomsha N. Ie. (2022) Mytni protsedury zabezpechennia zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh viiny [Customs procedures for ensuring Ukrainian foreign economic activity in war conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 39. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1386> (accessed 25 October 2023)

15. Tymots M. V., Stakhiv H. I. (2023). Finansovi aspekty zaluchennia inozemnykh investytsii v umovakh voiennoho stanu [Financial aspects of attracting foreign investment in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 47. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2155/2084> (accessed 25 October 2023).

16. Tofan I. M. (2023). Problematyka zaluchennia investytsii ta yikh podatkovoho suprovodu v Ukraini [Challenges of investment attraction and tax support in Ukraine]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, vol. 1, pp. 48–51
17. Derkach Yu. (2023). Vykorystannia instrumentiv valiutnoho rehuliuвання v umovakh voiennoho stanu [Use of currency regulation instruments in the conditions of martial state]. *Transformatsiina ekonomika*, vol. 3(03), pp. 21–25
18. Baronin A. (2017) Yak viiskovi konflikty vplyvaiut na ekonomiku [How military conflicts affect the economy]. OpenMind. Available at: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikty-vplyvaiut-na-ekonomiku> (accessed 25 October 2023).
19. Zovnishnia torhivlia tovaramy i posluhamy [Foreign trade in goods and services]. (2020–2022). Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 25 October 2023).
20. Statystyka zovnishnoho sektora [External sector statistics]. (2018–2022). Sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-external> (accessed 25 October 2023) [in Ukrainian].
21. Orlov I. V., Ksendzuk V. V. (2020) Skladovi zovnishnoekonomichnoi polityky Ukrainy: perspektyvni vektory rozvytku v sferi derzhavnogo upravlinnia [Components of foreign economic policy of Ukraine: prospective vectors of development in the sphere of public governance]. *Ekonomichnyi visnyk*, vol. 4, pp. 51–60.
22. Shamborovskyi G. O. (2016). Kontseptualni pidkhody do upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu politykoiu v Ukraini [Conceptual approaches to the foreign economic policy management in Ukraine]. *Ekonomichnyi prostir*, vol. 111, pp. 50–60
23. Mozhova H. V., Svirzhevska A. I. (2014). Formuvannia informatsiinoi systemy menedzhmentu zovnishnoekonomichnoi diialnosti na bazi suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [The construction of the information system for international trade management based on the basis of modern information technology]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia "Ekonomichni nauky"*, vol. 6 (5), pp. 248–251.
24. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zastosuvannia zaborony vvezennia tovariv z Rosiiskoi Federatsii": vid 09.04.2022 r. № 426 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the application of the ban on the import of goods from the Russian Federation" from April 9, 2022, № 426]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text> (accessed 25 October 2023).
25. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zaboronu vyvezennia tovariv z Ukrainy na mytnu terytoriiu Rosiiskoi Federatsii": vid 27.09.2022 r. № 1076 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the ban on the export of goods from Ukraine to the customs territory of the Russian Federation" from September 27, 2022, № 1076]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text> (accessed 25 October 2023).
26. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro tymchasove zakryttia deiakykh punktiv propusku cherez derzhavnyi kordon ta punktiv kontroliu": vid 26.02.2022 r. № 188-r [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the temporary closure of some checkpoints across the state border and checkpoints" from February 26, 2022, № 188]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (accessed 25 October 2023).
27. Nakaz Ministerstva infrastruktury Ukrainy "Pro zakryttia morskykh portiv": vid 28.04.2022 r. № 256 [Order of the Ministry of Infrastructure of Ukraine "On the closure of sea ports" from April 28, 2022, № 256]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text> (accessed 25 October 2023).
28. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro perelik tovariv krytychnoho importu": vid 24.02.2022 r. № 153 [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the list of critical import goods" from February 24, 2022, № 153]. Available at: https://ips.ligazakon.net/document/kp220153?an=1&ed=2022_06_07 (accessed 25 October 2023).
29. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia perelikiv tovariv, eksport ta import yakykh pidliahaie litsenzuvanniu, ta kvot na 2023 rik": vid 27.12.2022 r. № 1466 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the lists of goods, the export and import of which are subject to licensing, and quotas for 2023" from December 27, 2022, № 1466]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1466-2022-%D0%BF#Text> (accessed 25 October 2023).
30. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Deiaki pytannia mytnoho oformlennia okremykh tovariv, shcho vvoziatsia na mytnu terytoriiu Ukrainy u period dii voiennoho stanu": vid 09.03.2022 r. № 236 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of customs clearance of certain goods imported into the customs territory of Ukraine during the period of martial law" from March 9, 2022, № 236]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2022-%D0%BF#Text> (accessed 25 October 2023)
31. Diia. Biznes. Eksportnyi napriam: ofitsiinyi sait [Official website "Diia. Business. Export direction"]. Available at: <https://business.diia.gov.ua/export> (accessed 05 November 2023).
32. NBU vprovadzhuie kerovanu hnuchkist obminnoho kursu, shcho posylyt stiikist valiutnoho rynku ta ekonomiky [The NBU is implementing managed exchange rate flexibility, which will strengthen the stability of the foreign exchange market and the economy]. Sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all?page=18&perPage=5> (accessed 05 November 2023).
33. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia efektyvnoho funkcionuvannia eksportno-kredytnoho ahentstva": vid 24.03.2022 r. № 2154-IX [Law of Ukraine "On making changes to some laws of Ukraine regarding ensuring the effective functioning of the export credit agency" from March 24, 2022, № 2154-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2154-20#Text> (accessed 05 November 2023).
34. Zakonoproiekt "Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro finansovi mekhanizmy stymuliuвання eksportnoi diialnosti" shchodo strakhuvannia investytsii v Ukraini vid voiennykh ryzykiv": vid 14 liutoho 2023 r. № 9015 [Draft law "On Amendments to the Law of Ukraine "On Financial Mechanisms for Stimulating Export Activity" Regarding Insurance of Investments in Ukraine Against War Risks" from February 14, 2023, № 9015]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/J108776A?an=2> (accessed 05 November 2023).

35. Rehlament (IeS) Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady “Pro tymchasovi zakhody liberalizatsii torhivli, shcho dopovniuiut torhovelni pilhy, shcho zastosovuiutsia do ukrainskykh tovariv”: vid 30.05.2022 r. № 2022/870 [Regulation (EU) of the European Parliament and the Council “On temporary trade liberalization measures supplementing trade preferences applied to Ukrainian goods” from 05/30/2022, № 2022/870]. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870/oj> (accessed 05 November 2023).

36. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady Yevropeiskoho Soiuzu shchodo pohlyblennia ekonomichnoi spivpratsi ta prodovzhennia dii tymchasovykh zakhodiv z liberalizatsii torhivli”: vid 06.10.2022 r. № 2636-IX [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the Address of the Verkhovna Rada of Ukraine to the European Parliament and the Council of the European Union regarding the deepening of economic cooperation and the extension of temporary measures on trade liberalization” from 06.10.2022, № 2636-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2636-IX#Text> (accessed 05 November 2023).

37. Kostenko, V. O. (2023). Mihratsiina polityka Ukrainy v period voiennoho stanu [Migration policy of Ukraine during martial law]. Proceedings of the *Yevropeiski oriientyry rozvytku Ukrainy v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: synerhiia naukovykh, osvithnykh ta tekhnolohichnykh rishen (Ukraine, Odesa, May 19, 2023)* (eds. Kivalov S.V.). Odesa: Yurydyka, pp. 194–197.

38. Yakymenko, Yu. (ed.) (2023). Vplyv mihratsiinykh protsesiv na perebih povoiennoho vidnovlennia Ukrainy, mihratsiinu polityku YeS ta krain Skhidnoho partnerstva [The influence of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the migration policy of the EU and the countries of the Eastern Partnership]. Kyiv: Razumkov Center [in Ukrainian].

39. URC 2023 stymuliuiue yednist biznesu ta bezpretседentnu pidtrymku dlia zrostannia Ukrainy [URC 2023 stimulates business unity and unprecedented support for the growth of Ukraine:]: *Ofis reform Kabinetu Ministriv Ukrainy*. Available at: <https://rdo.in.ua/publications?page=2> (accessed 05 November 2023).

40. Diia. Biznes. Prohrama YeS “Iedynyi rynek”: ofitsiynyi sait [Official website “Diia. Business. EU program “Single Market”]. Available at: <https://business.diiia.gov.ua/single-market> (accessed 05 November 2023).

Olena Khytra, Valeriia Moroz, Alina Korniiichuk. *The Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law. Transformation of the mechanisms of organization of foreign economic activity in the conditions of martial law and in the context of the requirements of European integration.*

Annotation. The purpose of the study is to substantiate the logic of the transformation of the mechanisms of the organization of foreign economic activity in Ukraine in accordance with the requirements of European integration and taking into account the restrictions associated with the martial law. **Methodology of research.** Abstract and logical method, comparative analysis and grouping, analysis and synthesis, induction and deduction have been used while studying this problem. **Findings.** The performed analysis of FEA indicators confirmed the existence of a correlation between military actions on the territory of the country, the level of realization of its export potential, the dynamics of imports, as well as the volume of foreign direct investments. The point of view that the full-scale invasion of russia caused a kind of bifurcation point in the evolution of the system of foreign economic activity, leading to an increase in fluctuating fluctuations and an increase in entropy in the form of the destruction of the export base, the instability of the national currency, the outflow of investments, and a general drop in the standard of living of the population has been grounded. At the same time, the bifurcation shock made it possible to change the qualitative characteristics of the system and reveal new prospects for its development. The priority of national security and unwavering adherence to the European integration course have been recognized as the leading attractors of transformations. In this context, the main components of foreign economic policy such as foreign trade, currency, investment and migration should be updated. Achieving the optimal point in the foreign trade balance (the “export – import” ratio), improving the foreign exchange regulation (in particular, the transition to the regime of managed flexibility of the exchange rate, returning to inflation targeting), creating favorable conditions for attracting foreign investments (due to effective insurance against war risks), defining the basic provisions of the new migration policy (aimed at the preservation of human potential) are the main directions of changes in the mechanism of the organization of foreign exchange, which will contribute to overcoming crisis phenomena and restoring the national economy. **Practical value.** The use of the provided proposals will allow to achieve the orderliness of the FEA system after passing the bifurcation point caused by the full-scale invasion of Russia, and will contribute to the selection of the most adequate attractor of evolution which is the announced course for the intensification of European integration processes.

Key words: martial law, export, European integration, import, foreign economic activity, foreign economic policy, foreign exchange regulation mechanism, customs policy.